

УДК 343.123.1

Олеся Русанова,

викладач кафедри організації розслідування злочинів
Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ І ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ОСОБИ, ЯКА ПРОВАДИТЬ ДІЗНАННЯ

У статті запропоновано авторське визначення поняття «особа, яка провадить дізнання» та її повноваження, обґрунтовано доцільність уведення в канву кримінально-процесуального законодавства відповідної норми та сформульований проект її змісту.

Ключові слова: особа, яка провадить дізнання, орган дізнання, повноваження особи, яка провадить дізнання.

Обов'язковою умовою становлення правової держави та формування дієвої системи забезпечення прав людини є оптимізація кримінально-процесуального законодавства. Не остання роль у цьому напрямі належить необхідності вдосконалення законодавчих норм, які регламентують кримінально-процесуальну діяльність органу дізнання.

Вельми значущим аспектом є визначення процесуального статусу особи, яка провадить дізнання, котра є досить важливою фігурою розкриття та розслідування злочинів, що забезпечує на певному етапі розслідування досягнення основної мети кримінального судочинства.

Про існування такого суб'єкта кримінального процесу, поряд з органом дізнання, свідчить аналіз статей 21, 22, 53, 66, 72 та ін. КПК України. Але зазначений закон, на жаль, не містить норми, яка б конкретизувала сутність поняття «особа, яка провадить дізнання» та чітко визначала її повноваження.

Протягом останніх років зазначена проблематика була предметом розгляду як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, хоча єдина думка з цих питань у теорії кримінального процесу відсутня.

Отже, метою цієї статті є авторське визначення поняття «особа, яка провадить дізнання» та її повноважень, обґрунтування доцільності введення в канву кримінально-процесуального законодавства

відповідної норми та формулювання проекту її змісту.

Про численність підходів до трактування цього поняття свідчить аналіз існуючих точок зору вчених. Зокрема А. П. Кругліков вважає, що особа, яка провадить дізнання, — це посадова особа органу дізнання, якій начальником органу дізнання доручене провадження дізнання [1]. Аналогічної думки дотримується В. Н. Шпільов, котрий стверджує, що особа, яка провадить дізнання, — це офіційна особа, уповноважена начальником органу дізнання на провадження розслідування будь-якої кримінальної справи, що належить до компетенції даного органу [2].

В. В. Вапнярчук висловлює думку про те, що під особою, яка провадить дізнання (дізнавачем), слід розуміти посадову особу органу дізнання, яка уповноважена керівником органу дізнання на розслідування кримінальної справи у формі дізнання в межах компетенції, визначеної законом, а також на провадження інших видів кримінально-процесуальної діяльності органу дізнання [3].

С. А. Альперт, А. А. Чувільов дотримуються іншої думки. Вони вважають, що особа, яка провадить дізнання, це процесуальна фігура, котра наділена законом відповідними правами і обов'язками [4; 5].

На наш погляд, такі визначення по-

няття «особа, яка провадить дізнання», не розкривають її сутності.

Більш вивіреною, на наш погляд, є точка зору О. В. Бауліна [6] та Л. В. Черчукіної [7], які стверджують, що особа, яка провадить дізнання (дізнавач) — це посадова особа органу дізнання, яка уповноважена керівником даного органу в межах своєї компетенції здійснювати дізнання у справах про злочини та виконувати інші види кримінально-процесуальної діяльності.

За наявності такої різноманітності точок зору щодо визначення поняття особи, яка провадить дізнання, з метою забезпечення однакового підходу до трактування його розуміння КПК України має бути доповнений відповідною нормою, зміст якої надавав би чітку уяву про зазначеного суб'єкта кримінального процесу, який здійснює розслідування у формі дізнання, проводить перевірку у протокольній формі досудової підготовки матеріалів тощо. Крім того, кримінально-процесуальне законодавство має вирішити проблему визначення його процесуального статусу. Водночас доцільно процесуально закріпити повноваження особи, яка провадить дізнання, котрі знайшли б своє відображення в окремій статті Кримінально-процесуального кодексу. Це, насамперед, зумовлено тим, що, на відміну від слідчого, повноваження якого чітко прописані у ст. 114 КПК України, про повноваження особи, яка провадить дізнання, можна отримати відомості лише шляхом детального аналізу багатьох статей, що регламентують порядок розслідування.

Спроба кримінально-процесуального врегулювання цих проблем була зроблена авторами законопроектів КПК України від 18.11.2005 р. № 3456-д, а також від 13.12.2007 р. № 1233, у яких особа, котра провадить дізнання, визначається як службова особа, якій органом дізнання доручено здійснювати досудове розслідування у формі дізнання. Важко погодитися з таким трактуванням проекту відповідної норми, яке, на наш погляд, не є коректним, оскільки доручення надає не орган дізнання, а його керівник. Процесуального статусу органу дізнання начальник набуває у випадку, коли він особисто проводить розслідування у кри-

мінальній справі або здійснює перевірку заяв (повідомлень) про злочини. При цьому він вправі ухвалювати будь-яке передбачене законом рішення.

У зазначених проектах, поряд із цим, міститься стаття «Повноваження особи, яка здійснює дізнання», згідно з якою особа, яка провадить дізнання, має такі повноваження: 1) здійснювати слідчі та інші процесуальні дії та приймати процесуальні рішення у випадках і в порядку, передбачених КПК; 2) здійснювати інші процесуальні повноваження, передбачені КПК; 3) обов'язково виконувати письмові вказівки прокурора та у разі незгоди з прокурором оскаржувати їх; 4) виконувати доручення слідчого про проведення окремих слідчих дій, а також сприяти йому у виконанні інших слідчих дій.

Зазначена стаття Проекту безсумнівно заслуговує на увагу, але, на жаль, у повному обсязі не відображає всіх повноважень дізнавача.

Міністерством внутрішніх справ України видано декілька відомчих нормативно-правових актів, норми яких регламентують правовідносини у сфері кримінального судочинства. Одним із таких є наказ МВС України «Про удосконалення діяльності підрозділів дізнання органів внутрішніх справ України» від 02.09.2008 р. № 422. Цей відомчий нормативний акт містить цілу низку положень, які конкретизують кримінально-процесуальні повноваження дізнавача. Прагнення розробників наказу з позиції практики зрозуміле, оскільки націлене на оптимізацію діяльності підрозділів дізнання, але, на наш погляд, воно не є коректним. Аксиоматичним є твердження, що підзаконні нормативні акти мають видаватися на виконання законів, не суперечити законам, тобто конкретизувати їх зміст. Порівняльний аналіз окремих положень наказу МВС, на який ми посилаємося, чинного КПК та його проекту свідчить про те, що керівництво МВС усупереч ст. 1 КПК, згідно з якою лише Кримінально-процесуальний кодекс визначає порядок провадження у кримінальних справах, вийшло за межі закону. На наше глибоке переконання, вирішити існуючі проблеми, пов'язані з визначенням поняття «особа, яка провадить ді-

знання» та її процесуальних повноважень можна лише шляхом їх законодавчого врегулювання. Тому пропонуємо доповнити чинний КПК України нормою такого змісту.

«Стаття 103¹. Особа, яка провадить дізнання. Повноваження особи, яка провадить дізнання

Особа, яка провадить дізнання — це посадова особа органу дізнання, наділена процесуальними повноваженнями, передбаченими цією статтею, котра уповноважена керівником даного органу в межах своєї компетенції здійснювати розслідування у формі дізнання, а також виконувати інші види кримінально-процесуальної діяльності.

Особа, котра провадить дізнання у справі, яка прийнята до свого провадження, в порядку, встановленому кримінально-процесуальним законодавством, вправі самостійно виконувати такі дії: визнавати осіб потерпілими, цивільними позивачами, цивільними відповідачами, представниками вказаних учасників процесу; призначати підозрюваному захисника; за необхідності викликати осіб як свідків, потерпілих і підозрюваних для допиту та провадження інших процесуальних дій; залучати перекладачів, спеціалістів, експертів для виконання їх обов'язків під час проведення дізнання; вимагати від підприємств, установ, організацій, службових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які мають значення для встановлення необхідних у справі фактичних даних; вимагати від керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності проведення ревізій, відомчих перевірок та службових розслідувань; приєднувати до справи предмети і документи як речові докази; приймати рішення про проведення слідчих дій, за винятком випадків, коли законом передбачене одержання санкції (затвердження, згоди) прокурора або дозволу (рішення) суду, та несе персональну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення; оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням; оскаржувати вказівки керівника органу дізнання прокурору, який здійснює нагляд за провадженням дізнання у справі, а також вказівки останнього до прокурора вищого рівня, не зупиняючи їх виконання.

При розслідуванні кримінальної справи особа, яка провадить дізнання, зобов'язана: вживати всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного, об'єктивного дослідження обставин справи, виявляти обставини, як такі, що викривають, так і такі, що виправдовують підозрюваного, а також обставини, що пом'якшують та обтяжують його відповідальність, не перекладаючи при цьому обов'язок доказування на нього; не примушувати підозрюваного, а також інших осіб, які беруть участь у справі (свідків, потерпілих, фахівців тощо), шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів до дачі показань і виконання своїх процесуальних обов'язків; до першого допиту підозрюваного роз'яснювати йому право мати захисника і надавати йому можливість захищатися встановленими законом заходами та забезпечувати охорону його особистих і майнових прав; при оцінці доказів у кожній справі розглядати їх у сукупності, керуючись законом, своїм внутрішнім переконанням та не надаючи будь-якому з них заздалегідь встановленої сили; заявляти самовідвід за наявності однієї з обставин, що виключають його участь у справі; вирішувати питання про відвід, заявлений під час дізнання перекладачеві, експерту і спеціалісту; роз'яснювати особам, що беруть участь у справі, їх права і забезпечувати можливість їх реалізації; забезпечувати належне оформлення протоколів проведених слідчих дій; забезпечувати зберігання речових доказів і документів, які мають значення для встановлення істини у справі; вживати необхідних заходів для нерозголошення даних досудового розслідування; виконувати письмові вказівки начальника органу дізнання та прокурора.

Здійснювати провадження у протокольній формі досудової підготовки матеріалів.

Здійснювати інші види кримінально-процесуальної діяльності».

Законодавче врегулювання поняття «особа, яка провадить дізнання» та визначення її процесуального статусу сприятиме не тільки забезпеченню законності в діяльності міліції як органу дізнання, а й допоможе практичним працівникам, керуючись законом, чітко уявити коло своїх прав і обов'язків при здійсненні розслідування у формі дізнання.

ПРИМІТКИ

1. Кругликов А. П. Правовое положение органов и лиц, производящих дознание, в советском уголовном процессе : учеб. пособ. / А. П. Кругликов. — Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1986. — С. 25.
2. Шпилев В. Н. Полномочия и компетенция лица, непосредственно производящего дознание / В. Н. Шпилев // Вестник Белорусского ун-та. — Сер. 3. История. — 1976. — № 3. — С. 61—65.
3. Вапнярчук В. В. Процесуальне становище особи, яка провадить дізнання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Вапнярчук. — Х., 2000. — С. 10.
4. Альперт С. А. Субъекты уголовного процесса / С. А. Альперт. — Х., 1997. — С. 37.
5. Дознание в органах внутренних дел / под ред. А. А. Чувилева. — М. : МВШ МВД СССР, 1986. — С. 14.
6. Джига М. В. Проведення дізнання в Україні : навч.-метод. посіб. / М. В. Джига, О. В. Баулін, С. І. Лук'янець [та ін.]. — К. : Друкарня МВС України, 1999. — С. 59.
7. Черечукина Л. В. Организация досудебного расследования : учеб. пособ. / Л. В. Черечукина ; МВД Украины, Луган. гос. ун-т внутр. дел. — Луганск : РИО ЛГУВД, 2005. — С. 118.

Русанова Алеся. Определение понятия и процессуального статуса лица, производящего дознание.

В статье предлагается авторское определение понятия «лицо, производящее дознание» и его полномочия, обоснована целесообразность введения в канву уголовно-процессуального законодательства соответствующей нормы и сформулирован проект её содержания.

Ключевые слова: *лицо, производящее дознание, орган дознания, полномочия лица, производящего дознание.*

Rusanova Olesya. Determination of the concept and judicial status of the person making inquiry.

In article author's definition of concept «the person making inquiry» and its power is offered. The expediency of introduction in the criminally-remedial legislation of corresponding norm is proved. The project of the maintenance of offered norm is formulated.

Key words: *the person making inquiry, inquiry body, powers of the person making inquiry.*